

NEKROLOG

Forskningsbibliotekar i ABA

GERD CALLESEN 1940-2023

Natten til torsdag den 9. november, dagen inden hans 83-års fødselsdag, døde tidligere forskningsbibliotekar ved Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA), Dr. Phil. Gerd Callesen.

Ungdom og uddannelse

Han blev født i 1940 og voksede op i et tysk hjem i Aabenraa. Han kom i tysk skole, men blev i 1959 student fra Aabenraa Statsskole, da byen ikke havde en tilsvarende tysk. Efter aftjening af værnepligt tog han til Tyskland for at læse historie. Hans interesse for faget var blevet vakt gennem en række tyske ungdomsorganisationer i Aabenraa, hvor der både var en gryende interesse for socialismen og et begyndende opgør mod forældres tidligere nazisimpatier og problematiske politiske tilhørsforhold. Han valgte derfor Universitetet i Marburg an der Lahn, hvor den venstreorienterede professor Wolfgang Abendroth holdt sine forelæsninger. Herefter blev det til ophold på universiteterne i Tübingen, København og Kiel, der blev hans primære studiested.

I Kiel blev han i 1965 medlem af Sozialistischer Deutscher Studentenbund (SDS). Han har selv forklaret, at i spændingsfeltet mellem på den ene side at være med i en venstreorienteret organisation og på den anden side være en del af det tyske mindretal, påvirkede ham og blev afgørende for, hvad han kom til at beskæftige sig med i sit arbejdsliv.

Opholdet i Kiel blev i første gang afsluttet

med en dissertation ved Philosophische Fakultät der Christian-Albrechts-Universität Kiel i februar 1970; *Die Schleswig-Frage in den Beziehungen zwischen dänischer und deutscher Sozialdemokratie von 1912 bis 1924. Ein Beitrag zum sozialdemokratischen Internationalismus.*

I denne dissertation, der svarede til en dansk ph.d.-afhandling, havde han benyttet ABA og navnlig Socialdemokratiets arkiv i forbindelse med sine studier på Københavns Universitet 1965-66. ABA lå dengang på Hjalmar Brantings Plads på Østerbro. Her blev han studentermedhjælper, et job han passede de følgende år og vekslede med studierne i Kiel. Arbejdet i ABA bragte ham i tæt kontakt med institutionens vidende og inspirerende Lillian Flugger, der også læste flydende tysk med et godt kendskab til tysk arbejderbevægelse. Ved ophold hos hendes familie lærte han også datteren Lena at kende, og de kom snart til at danne par.

I foråret 1970 fik han et års ansættelse i ABA, men snart efter også en forskerstilling i Kiel, hvor det blev hans opgave at undersøge forbindelsen mellem den danske og den tyske fagbevægelse. Det kom der artikler ud af, men ikke nogen afsluttende afhandling.

SFAH

Gerd var på mange måder uddannet til en tid, der skulle vise sig at blive arbejderhistoriens guldalder de næste tre årtier af det 20. århundrede. Han var om nogen med til at få etableret og defineret arbejderhistorien som et selvstæn-

digt forskningsfelt. Han var sammen med ABA's arkivar Leif Larsen og Niels Finn Christiansen og Claus Bryld fra Københavns Universitet initiativtager til dannelsen af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie (SFAH), nu Selskabet for Arbejderhistorie.

Gerd havde ideer om enten at ville udgive et tidsskrift eller en årbog, som det var kutyme i udlandet, og som han var begyndt at anskaffe til ABA. Indbydelsen til at oprette en forening blev udsendt i vinteren 1970 og selskabet blev dannet den 4. december. Gerd blev redaktør af selskabets årbøger (1971-74) og af Meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historie/Arbejderhistorie (1973-1994).

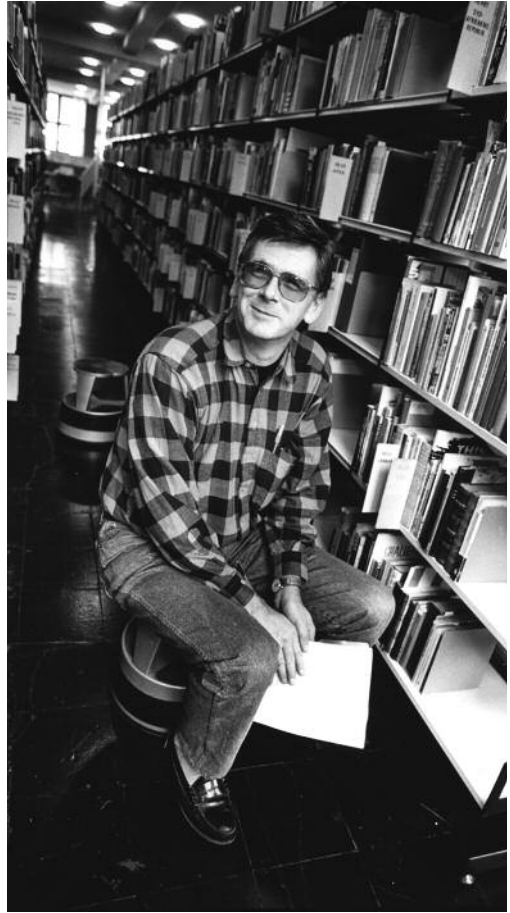
I sin iver for at dokumentere arbejderhistorien som et selvstændigt og relevant forskningsområde var han hovedkraften bag SFAH's 10- og 20-års jubilæumsantologier, *Fremad- og aldrig glemme* (skriftserie 11, 1981) og *Fremad ad nye veje* (skriftserie 24, 1990). Begge titler siger noget om udviklingen, da den første viste perspektiver for den fremtidige forskning og den anden de stort set fastlagte linjer, som forskningen i arbejderhistorien havde fulgt og ville følge.

Forskningsbibliotekar i ABA

Gerd blev forskningsbibliotekar i 1973 og afdelingsleder for biblioteket fra 1982 til sin fratrædelse i 2002, hvor han, som følge af i kraftige nedskæringer i institutionens tilskud sammen med tre kolleger måtte forlade ABA og gå på efterløn.

I sin tid i ABA gav han biblioteket en international position ud over det sædvanlige. Han satte i den grad ABA på Europakortet med vinger til USA og til Japan. Han opbyggede et internationalt netværk gennem korrespondance og kontakt til førende arbejderhistorikere på universiteter, arkiver og biblioteker, og han udvekslede information og tidsskrifter med førende antikvariater.

Det trykte ord havde en uvurderlig betyd-

Gerd Callesen (1940-2023) i biblioteket på Nørrebrogade 66D i 1993
(Foto: Marianne Leth/Arbejdermuseet).

ning i arbejderbevægelsen, hævdede han. Arbejderbevægelsen var international, og den havde fra begyndelsen kommunikeret på tryk i aviser, bøger og tidsskrifter samt pjecer, og dens virksomhed blev dokumenteret på tryk i protokoller, kongresberetninger og manifeste. På tryk kunne man finde det bearbejdede, det der skulle kommunikeres ud til masserne for at blive diskuteret for endelig at blive vedtaget i kompetente forsamlings. Det bedste kildemateriale havde han selv fundet på tryk til sin dissertation, men han anerkendte naturligvis det utrykte arkivmateriale som værdifuldt for forskningen.

Med den trykte litteratur som udgangspunkt påbegyndte Gerd et gigantisk formidlingsarbejde navnlig gennem bibliografier, som han fik bibliotekarstuderende, historikere og forfattere til at udarbejde. ABA begyndte også udgivelsen af bibliografier, og Gerd stod selv bag bibliografier om Anden Internationale og Socialistisk Ungdomsinternationale.

Gerd stod som forfatter og redaktør også bag en mængde bøger om dansk og international arbejderbevægelse, og han gjorde sig bemærket som anmelder af international og sønderjysk litteratur. For det meste underskrev han sig med sit navn, men benyttede også pseudonymet Martin Andersen og Heinrich Andersen. Gerds samlede produktion af bøger, artikler, bibliografier og anmeldelser fra 1965 til 2023 fylder 59 sider. En imponerende liste over en historiefaglig indsats.

En norsk arkivleder kaldte engang Gerd for ABA's udenrigsminister. Med sit flydende tysk og gode engelskkundskaber lå det i kortene, at han påtog sig institutionens internationale relationer. Han var aktivt engageret i International Association of Labour History Institutions (IALHI), oprettet i 1970. I denne var han medlem af foreningens koordinationskomite fra 1991-2001. Han deltog også i Internationale Tagung der Historiker und Historikerinnen (ITH), der siden 1965 havde sine årlige konferencer i den østrigske by Linz.

MEGA

Marxismen og internationalismen og studiet af Karl Marx' og Friedrich Engels' enorme produktion af tekster og breve blev essentielt for Gerd og rakte helt til hans dødsdag. Det første bind i Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA) udkom i 1975 og er fortsat i gang, men udgivere og deltagere har skiftet gennem årene. Fra 1990'erne blev han bidragsyder til flere bind og også medlem af den videnskabelige kommission bag udgivelserne. I 2013 var han medredaktør af bd. III/30: Briefwechsel 1889-1890

(Engels' korrespondance). En særlig opgave for Gerd blev anmeldelsen af omtrent 28 bind af MEGA mellem 2000 og 2021. Han redigerede dertil en udgivelse af brevvekslingen mellem Victor Adler og Friedrich Engels, der udkom i 2011.

Wien

Gerd flyttede med sin kone Lena til Wien, hvor datteren Louise havde fået arbejde. Her gik han på arbejde som frivillig på Verein für Geschichte der ArbeiterInnenbewegung (VGA). Fra Wien bevarede han de fleste kontakter til ABA, SFAH og en lang række personer.

Her fik han også besøg af Kirsten Folke Harrits, der selv var sønderjyde fra Sønderborg og stærkt kritisk over for det nationalistiske historiesyn, der prægede de fleste sønderjyder. Det lykkedes hende efter en korrespondance med Gerd i 2021 og et besøg i maj 2023, efter lange overvejelser fra Gerds side at overtale ham til, at hans dissertation fra 1970 skulle oversættes til dansk og udgives, fordi den indeholdt et modsvar på det historiesyn, som generationer af sønderjyder er vokset op med. Sammen med Bent Vedsted Rønne fra Haderslev og Niels Finn Christiansen påbegyndte de tre at finde en oversætter, forlag og økonomi til projektet. Det blev godkendt af Gerd såfremt den omfattende liste over hans produktion kom med i bogen som bilag.

Niels Finn Christiansen nåede inden sin død (se nekrolog) at anbefale en oversættelse, da den "set med 50 år i ryggen er en uhyre relevant opgave at gøre afhandlingen tilgængelig på dansk". Kirsten Harrits og Bent Vedsted Rønne er nu alene om projektet, som vil være endnu et minde om Gerds kæmpe indsats i arbejderhistoriens tjeneste.

Han vil blive savnet. Æret være hans minde.

Jesper Jørgensen og Henning Grelle